

Ксэракс

Уладзімер Арлоў

Ксэракс — капіявальны апарат, заснаваны на мэтадзе *ксэраграфіі*. Слова паходзіць ад грэцкага *xeros*, што значыць „сухі“. Вынайзлены 60 гадоў таму *ксэракс* належыць да найзначнейшых тэхнічных заваёваў XX стагодзьдзя.

Былыя савецкія дысыдэнты сьцьвярджаюць, што менавіта *ксэракс* разваліў СССР. Калі капіявальныя апараты пачалі лічыць ужо не на адзінкі, а на сотні ды тысячы, тады і быў створаны дзявяты вал імёнаў, ідэяў і твораў самвыдату, супрацьстаяць якому ідэалягічныя хваляломы камуністаў ужо не маглі.

У слове „*ксэракс*“ чуецца імя старажытнага пэрсідзкага цара Ксэркса. Калісьці карыстаньне *ксэраксам* сапраўды было царскім прывілеем. Сёньня гэта амаль такая ж звыклая рэч, як пыласос або тэлефон.

Ксэракс мае неаспрэчныя заслугі перад найноўшым беларускім адраджэньнем. На *ксэраксе* на пачатку 80-х таемна памнажаліся забароненыя тэксты Янкі Купалы і Вацлава Ластоўскага. Праз 100 гадоў пасья Багушэвічавай „Дудкі беларускай“ адзін з нашых першых непадцэнзурных літаратурных альманахаў быў з удзячнасьцю названы „*Ксэраксам беларускім*“.

Кукуруза

Рыгор Барадулін

Асабліва ў паўднёвых краёх Беларусі *кукуруза* была кармавой расьцінай, зь яе быў багаты і спажыўны сілас. У паўночных краёх у нас *кукуруза* тамсям расла на гародах як нешта экзатычнае, нешта падобнае да сланечніка.

За Хрушчова з кармавой *кукуруза* зрабілася рэзка і беспаярэчліва палітычнай культурай. На Ёшаччыне — на самай поўначы Беларусі — памятаю, пад *кукурузу* адводзілі бурачнішчы, лепшыя кузлачкі зямлі, бо ў нас амаль увесь падзол і камяні.

Штучна выганялі *кукурузу*, каб на фоне яе сфатаграфавачь так званых перадавікоў і паслаць іх на Выставу дасягненьняў народнай гаспадаркі ў Маскву, а калі не ў Маскву — хоць у Віцебск.

Мастак Зайцаў атрымаў высокае званьне за карціну „Наш дарагі госьць Мікіта Сяргеевіч“. Сюжэт да сьлёзаў просты — Хрушчоў стаіць у *кукурузе*.

Мне дасюль незразумела — ці на поўным сур’ёзе, ці можа зь сялянскім зьдзеклівым гумарам пісаў Якуб Колас:

Кампазытар, меней фузу —
Тромкай, брат, пра *кукурузу*...

Тут слова „*тромкай*“ усё-ткі зьніжае патас. І ў канцы верша — таксама хітрынка нейкая:

Дык гадуйся, *кукурузка*,
Ты для ўсіх жывёл закуска.

Калі ў Беларусі лепшыя землі аддавалі пад „*каралеву палёў*“, дык у Літве Сьнечкус, сакратар ЦК, даведаўся, адкуль могуць ехаць маскоўскія камісіі —

і ўздоўж тых дарог выгналі кукурузу як не да трох мэтраў, так бы мовіць — інспэктар-ахоўчую паласу. А на асноўнай зямлі сеялі тое, што радзіла спакон вякоў.

І цяпер кукуруза расьце там, дзе й расла. Напамінам пра сумна-вясёлыя часіны стаяць толькі вялізныя сіласныя вежы, якія так ніколі й не працавалі — як мінарэты ў паўночных краях. А Хрушчоў атрымаў у народзе мянушку „Мікіта-кукурузьнік“...

Кулак

Сяржук Сокалаў-Воюш

Удар кулаком аб стол — апошні вядомы нам жэст Купалы.

Кулак — слова цюрскае, якое ўзыходзіць да турэцкага *kol* — рука.

Кулак — зброя. „Ударам кулака быка валіць“ — кажуць пра дужага чалавека. Кулачны бой — ці не адзін зь першых відаў спорту ў Беларусі. Кулаком почасту вырашаюць спрэчныя пытаньні.

„Ісьці на кулачкі“ — удзельнічаць у бойцы.

„Ударыць кулаком аб стол“ — кажуць пра таго, хто пры дапамозе такога ўдару спадзяецца развязаць свае праблемы з начальствам, або пра начальніка, які хоча гэтакім чынам псыхалягічна атакаваць падначаленых.

Кулак — вораг савецкай улады, багаты селянін-уласьнік, які не зьмірыўся з бальшавіцкім рабаваньнем вёскі і са зброяй у руках бараніў сваё права на працу і прыстойнае жыцьцё.

Трагічны кантэкст XX стагодзьдзя — *раскулачваньне*. Гэтае слова, паводле слоўнікаў, азначае пазбавіць кулакоў зямлі і сродкаў вытворчасці. Паводле жыцьця яно азначала арышт, допыты, катаваньні, высылку або расстрэл.

Культ

Аляксандар Лукашук

Культ — слова ня наркае, гэта лаціна, і этымалягічны слоўнік беларускай мовы сьцьвярджае, што пазычанае яно праз расейскую мову. Той, хто ведае традыцыі лаціны ў Беларусі і беларускай лацінкі, з гэтай высновы акадэмічнага мовазнаўства ня стане рабіць *культу*, а проста пасьмяецца.

Паняцьце „культ“ зьвязанае з рэлігіяй — абагаўленьнем. Гэтае слова часцей за ўсё гучала ў Беларусі ў сярэдзіне 50-ых, калі прапагандысты зачытвалі сакрэтны даклад Мікіты Хрушчова на XX зьездзе кампартыі: тлумачэньне зьверстваў камунізму *культам* адной асобы было надзвычай папулярным і эфэктыўным сродкам падмены паняцьцяў і падману народу. Удала знойдзеная формула затрымала адкрыцьцё праўды і вяртаньне справядлівасьці на дзесяцігодзьдзі — сам выраз „культ асобы“ стаўся *культам*.

Корань „культ“ напярэці зьвязаны з *культурай*, уваходзіць у розныя складаныя словы, якія існавалі адно ў савецкай мове — *культпаход*, *культтавары*, *культмасавы*, *культармеяц*. Апошнія ўтварэньне ўжо зусім блізкае да „кулі“ — і хоць этымалягічна „куля“ ня мае ніякага дачыненья да „культу“, гісторыя XX стагодзьдзя зьвязвае іх непарыўна.